

ԳԼԽԱՎՈՐ ԿԵՐԱՐԻ ԵՐԿՇԵՐՏ ԿԱՌՈՒՑՎԱԾԸ ՄԱԿԱՐ ԲԱՐԽՈՒԴԱՐՅԱՆՑԻ «ՊԸԼԸ ՊՈՒՂԻ» ԵՐԿՈՒՄ *

ՀՏԴ 82:001.8

DOI: 10.52063/25792652-2026.1.27-166

ՍՈՆԱ ՍՈՒՍԱՅԵԼՅԱՆ

ՀՀ Գիտությունների ազգային ակադեմիայի Մ.Աբեղյանի անվան գրականության
ինստիտուտի «Հայ միջնադարյան և Նոր գրականություն» բաժնի ասպիրանտ,
Արմավիրի մարզի «Արտիմետի միջնակարգ դպրոց» ՊՈԱԿ-ի
հայոց լեզվի և գրականության ուսուցչուհի,

ք. Էջմիածին, Հայաստանի Հանրապետություն

mousayelyan1999@gmail.com

ORCID: 0009-0004-1028-9140

**Հոդվածի նպատակն է վերլուծել Պըլը Պուղու կերպարի հենց այս
երկշերտ կառուցվածքը: Հետազոտության համատեքստում առանցքային
նշանակություն ունի երգիծանքի դերի քննությունը, որը դիտարկվում է որպես
կերպարաստեղծման և իմաստային շեշտադրումների ձևավորման միջոց:**

Խնդրո առարկան ստեղծագործության առանցքում հանդես եկող Պըլը
Պուղու՝ բարդ ու բազմաշերտ կառուցվածք ունեցող կերպարի բացահայտումն
ու վերլուծությունն է Մակար Բարխուդարյանցի համանուն երկում:

Հոդվածում կիրառվել է հերմենևտիկայի մասնագիտական մեթոդը:

Թեմայի արդիականությունը պայմանավորված է նրանով, որ Պըլը
Պուղու կերպարը՝ որպես կենցաղային-երգիծական տիպ, ներկայացնում է
մարդկային բնավորության գծերը՝ ինքնասիրահարվածություն, հասարակա-
կան դիրքի ցուցադրական արժևորում, արտաքինի և ներքինի անհամապա-
տասխանություն, որոնք տարբեր ձևերով առկա են նաև մեր օրերում: Այս
տեսանկյունից կերպարի վերլուծությունը հնարավորություն է տալիս բացա-
հայտելու ինչպես 19-րդ դարի սոցիալական միջավայրի առանձնահատ-
կությունները, այնպես էլ դիտարկելու դրանց շարունակականությունն ու
փոխակերպումները ներկայիս հասարակական հարաբերություններում:

Աշխատանքի գիտական նորույթը Մակար Բարխուդարյանցի գեղարվես-
տական ժառանգության, մասնավորապես «Պըլը Պուղի» երկի գլխավոր
կերպարի երկշերտ կառուցվածքի համադրական ուսումնասիրության մեջ է:

Ուսումնասիրության համար նյութ են հանդիսացել արխիվային և
տպագիր նյութերը:

Հետազոտության արդյունքում բացահայտվել է, որ գլխավոր կերպարի
ներքին հակասությունը «իմաստուն խեղկատակի» նախատիպ է, որը
սոցիալական անարդարության և բարոյական անկման պայմաններում
դառնում է ճշմարտության միակ բարձրաձայնողը: Բացի այդ՝ Պըլը Պուղու
կերպարի երկշերտությունը ստեղծագործության կենսունակության գլխավոր
երաշխիքն է:

Հիմնաբառեր՝ Պըլը Պուղի, կերպար, երկշերտ, ծիծաղ, երգիծանք, Արցախ,
ներքին և արտաքին հակասություն:

* Հոդվածը ներկայացվել է 01.04.2026թ., գրախոսվել՝ 15.04.2026թ., տպագրության ընդունվել՝
31.05.2026թ.:

Ներածություն

Հայագիտության մեջ Մակար Բարխուդարյանի գրական ժառանգությանը անդրադարձել են Ա. Առաքելյանը (Առաքելյան 72), Պ. Չոբանյանը (Չոբանյան 7-15), Զ. Բալայանը (Բալայան 604), Վ. Եղիազարյանը (Եղիազարյան 320), Թ. Մինասյանը (Մինասյան 20) և այլք: Վերոնշյալ հեղինակների համար հիմնականում քննության նյութ է դարձել «Արցախ» աշխատությունը:

«Պղնդ Պուղի» երկի ուսումնասիրությունը առաջին փորձն է՝ Մակար Բարխուդարյանի գեղարվեստական մտածողությունը դիտարկելու գրականագիտական տեսանկյունից:

Մակար Բարխուդարյանի «Պղնդ-Պուղի» երկը լույս է տեսել 1883 թվականին Թիֆլիսում: Այս երկը հեղինակն արդեն տպագրել է «Մակար Վ. Բարխուդարյան» գրական անունով: Չվարճաբան Պուղին Արցախի բանահյուսության իրական կերպարներից է: Մակար Բարխուդարյանը կատարել է անգնահատելի քայլ. նա հավաքել և ամբողջական տեսքով ներկայացրել է Պղնդ-Պուղու գվարճաբանությունները, նրա անձի հետ կապված բոլոր պատմությունները: Հեղինակը ներկայացրել է շուրջ հարյուր ութսունինը գվարճաբանություն: Շատ դեպքերում Պուղին ընկալվում է որպես հավաքական կերպար: Մակար Բարխուդարյանից հետո էլ են անդրադարձել Պղնդ-Պուղուն:

1970 թվականին ստեփանակերտցի Ա. Ալեքսյանը սեփական միջոցներով մի համեստ գերեզմանաքար է դրել Պղնդ-Պուղու գերեզմանի վրա (Բեգլարյան 12):

1976 թվականին Սերո Խանգադյանի խորհրդով նրա գերեզմանի մոտ՝ փոքրիկ բլրի վրա, դրվել է Նոր հուշարձան, իսկ մեկ տասնամյակ անց հայտնի նկարիչ Հրաչյա Ռուխկյանը Հրաչյա Բեգլարյանի խնդրանքով ստեղծել է Պղնդ-Պուղու դիմանկարը (Բեգլարյան 12): Պուղիյագիտության զարգացման բնագավառում մեծ դեր է ունեցել շուշեցի Ս.Իսրայելյանը, իսկ 1988 թվականին լույս է տեսել մեծանուն գրող Սերո Խանգադյանի «Պղնդ-Պուղի» գիրքը (Բեգլարյան 12): Պղնդ-Պուղուն անդրադարձել են նաև Ա. Բարսեղյանը, Վ.Օվանը, Ա.Բահթյանը (Բեգլարյան 12): Պուղիյագիտության զարգացման բնագավառում սովորաձավալ աշխատանք է կատարել նաև Հրաչյա Բեգլարյանը՝ 2007 թվականին Ստեփանակերտում տպագրելով «Պղնդ-Պուղի» գիրքը (Բեգլարյան 12): Մակար Բարխուդարյանը, կատարելով առաջին քայլը, ամբողջացրեց և հավաքական տեսքի բերեց Արցախի գվարճաբանի մասին եղած նյութերը: Այսինքն՝ հեղինակը հիմք դրեց մի դպրոցի, որի շրջանակում մինչև այսօր շարունակվում են ուսումնասիրությունները: Ինչպես նշում է Հրաչյա Բեգլարյանը. «Ղարաբաղի գվարճախոս Պղնդ-Պուղին հայ ժողովրդական բանահյուսության մեջ նույն դերն է կատարել, ինչ որ Մովսես Նաթանալյանն արևելյան ժողովուրդների կյանքում (Բեգլարյան 12): Մակար Բարխուդարյանի «Պղնդ-Պուղի» գիրքը կազմված է երկու մասից՝ «Յառաջաբան» և «Նուէր Պղնդ-Պուղու գործակալներին եւ բաժանորդներին» ընծայականով և «Պղնդ-Պուղի»։ Առաջին մասը գրված է աշխարհաբարով, իսկ երկրորդ մասը հեղինակը գրել է Արցախի բարբառով՝ հավատարիմ մնալով գլխավոր կերպարին բնորոշ լեզվաոճական առանձնահատկություններին:

«Յառաջաբանում» հեղինակը խոսում է գվարճաբանության, Պղնդ-Պուղու կերպարի, կենսագրական տվյալների մասին, ապա ներկայացնում Արցախի բարբառի քերականությունը: Ընթերցողին օգնելու համար ներկայացնում է Արցախի բարբառի խոսքի մասերը, հոլովները, բայի եղանակները, մակբայի իմաստային խմբերը:

Նա խոսում է նաև մի քանի բառերի խոսքիմասային տարարժեքության մասին, հոլովում մի քանի բարբառային բառեր: Պուղին իրական կերպար է, իսկական անունը Պողոս էր: Ինչպես նշում է Մակար Բարխուդարյանը, գվարճաբանը ծնվել է մոտավորապես 1731 թվականին, Վարանդայի գավառի Շոշ և Արկաթայի գյուղերի մեջտեղում, կյանքի հիմնական մասը անցկացրել է Ղարաբաղի Վարանդայի գավառի Ավետարանոց գյուղում՝ Մելիք Շահնազարի մոտ: Հենց Մելիք Շահնազարն է Պողոսին տվել Պղնդ-Պուղի անունը, որը նշանակում է «խենթ Պողոս» (Բարխուդարյան 3):

Ըստ Մակար Բարխուդարյանցի՝ Պըլը-Պուղու պարզ առակները, գվարճաբանությունները, սրախոսությունները հայ ժողովրդի համար ավելի կարևոր նշանակություն ունեն, քան Եզոպոսի, Դանթեի, Լաֆոնտեի և այլոց գրածները:

Պըլը Պուղու ներկայացրածը բխում է ազգային կենցաղից, ընտանեկան վարքուբարքից: Այդ իսկ պատճառով Մակար Բարխուդարյանցը դրանք առաջին անգամ ամբողջացնում, հավաքական տեսքի է բերում և հանձնում ընթերցողի դատին. «Այս պատճառաւ թէ և ուշ, սակայն հետամտելով, որչափ կարելի էր ձեռք բերել, ի մի վայր հաւաքեցի ծերունիներից Պուղու խօսածները, որք անանդութեամբ մնացած էին հասարակութեան մէջ, զորս և ահա լոյս հանելով կը նուիրեմ մեր սիրելի Ազգին, յուսալով, որ ամեն ոք կարող է իւր բաժին խրատական օգուտները քաղել տոյս գործից» (Բարխուդարեանց 4):

Գրվածքում Մակար Բարխուդարյանցը փորձել է պահպանել Վարանդա գավառի և Պըլը-Պուղու խոսվածքը, լեզուն, ոճը, դարձվածքները. դժվարընկալելի բառերը զետեղել է գրքի վերջին բաժնում՝ տալով բացատրությունները:

Մակար Բարխուդարյանցը ընծայականի բաժնում դիմում է իր սիրելի ընթերցողին և հույս հայտնում, որ Պըլը-Պուղու գվարճաբանությունները, առակները, պատմությունները կօգնեն ոչ միայն ուրախանալ, այլև ձեռք բերել կյանքի դասեր:

Պըլը Պուղին հակադիր կերպար է: Նա ներկայանում է որպես խելացի հիմար: Իր հակադրամիասնությամբ ցույց է տալիս կյանքի խորքային ճշմարտությունները: Պուղին երկակի բնավորություն ունի. Նա միաժամանակ և՛ պարզամիտ է, և՛ խորագետ. «-Ատայ, բա էս մարդը իս՞ իստի մլորումած ա: -Աղայ, ըստրա պարուլը կլիալա, պլեկ չօնի, որ արաղ ինքօնի, հարբի ուրխանայ» (Բարխուդարեանց 4):

Պըլը Պուղուն առանձնահատուկ է դարձնում նաև այն, որ կարող է հումորի միջոցով ճշմարտություն հաղորդել: Երբեմն նրա պատասխանները անկանխատեսելի են այնքան, ինչքան որ ինքն է անկանխատեսելի գվարճաբան. «Յուրաքանչյուր կերպար նկարագրության և գործողության համադրություն է, ընդ որում՝ այս երկուսը իրենց ամենաակտիվ դրսևորումն ունեն երկխոսություններում և մենախոսություններում» (Գրականության տեսության արդի խնդիրներ 172): Պըլը Պուղու կերպարում թե՛ մենախոսությունը, թե՛ երկխոսությունը հանդես են գալիս որպես համակարգված գեղարվեստական միջոցներ՝ նպաստելով կերպարի ներքին և արտաքին շերտերի բացահայտմանը: Մենախոսության միջոցով բացվում է հերոսի ներաշխարհը, հոգեբանական վիճակը, ինքնարդարացման կամ ինքնաբացահայտման միտումը, մինչդեռ երկխոսությունները կերպարին ներկայացնում են սոցիալական միջավայրի, հասարակական հարաբերությունների և այլ կերպարների հետ բախման համատեքստում: Այս երկու ձևերի զուգակցումը ստեղծում է կերպարի երկշերտ կառուցվածք:

Պուղին չի ընդունում անգիտությունը, ոչ էլ կեղծավոր գիտությունը. «-Մին եղակապառ իրան ձեռնադրած տերին քնուկթին ա ընես, թա տեսնայ իսկի բա՞ն ա գիտա: Նորընծայ, Բրիստոս աշխարհքիս վերայ քանի՞ տարի ա մնացա: - Ծառաղ ըմ, որ Բրիստոս ըս իրցնես: Ատայ քանի Բրիստոս ա եկալ աշխարհք» (Բարխուդարեանց 51): Նա բոլորին գրավում է իր անկանխատեսելի և սուր մտածելակերպով: **Կերպարի անկանխատեսելի վարքագիծը պայմանավորում է նրա կերպարի կենսունակությունն ու ազդեցությունը. «Իսկական ցուցիչները ներկայացնում են հերոսների ներաշխարհը օգնում են բացահայտելու կերպարի հոգեբանական խառնվածքը»:** (Գրականության տեսության արդի խնդիրներ 286):

Պըլը Պուղին երբեք չի գործում կանխատեսելի տրամաբանությամբ: Այս ամենին զուգահեռ Պուղին երբեմն կատարում է տարօրինակ, տրամաբանություն չունեցող գործողություններ, տալիս անհետևողական պատասխաններ և հայտնվում ծիծաղելի իրավիճակում. «Երախայ ժամանակ Պուղին եկեղեցին տարին և «Հրաժարիմքի» միջոցին ստիպեցին երեսն դեպի արևմուտք դարձնել. Պուղին

պատասխանեց՝ Ես Ըստուծանայ խռով չըմ, հու որ Ըստուծանայ խռով ա, Էն իրեսը շոռ տայ» (Բարխուդարեանց 3): Նրա «հիմարությունը» հաճախ թաքցնում է խոր իմաստություն: Իր «տրամաբանական» գործողությունների միջոցով ցույց է տալիս մարդկային մտածելակերպի հակասությունները: Պուլին գիտակցված կերպով է ստեղծում աբսուրդ վիճակներ. «-Մեյիք, քանի որ Զրիստոս Էտրին ազգն էլ ա պատուալ, մուսք էլ Ես Էտրը պատուիք, ասելով Պուլին երեք սուրահի գինի Էտրին, բերանները բանալ տալով, բռնի կը խմացնե: Էտրն մի օր և մի գիշեր շարունակ կը գռգռան: Պուլին կ'ասե: -Մեյիք, քե՛ֆ քե՛ֆ Էտրին քե՛ֆն ա. մին տե՛ս հուսնց ըն գռգռալաւ շիրազ պայաթի ըսես» (Բարխուդարեանց 3):

Պուլին շատ հաճախ իր կատակների սուր ծայրը ուղղում է մեծահարուստներին, շահերին, մեյիքներին, քահանաներին ու ուսուցիչներին: Նա պատրաստ է միևնույն վերջ մերկացնելու խաբեբաներին՝ պաշտպանելով անմեղ ու թույլ մարդկանց: Նրա ներկայացրած պատմություններն ունեն դաստիարակչական արժեք: Պուլին ստիպում է լսողին մտածել ոչ ստանդարտ ձևերով: Շատ դեպքերում նա հումորը օգտագործում է որպես պաշտպանական մեխանիզմ. «Այ մարդիկ, ախր Զրիստոս ձրգանայ մեծ ար, մեր ազգը պատուից, յարգից, մրգերայ նստելաւ Երուսաղէմ գինից, դիւք մեզ հի՛նչու չըք սիրիս: Զըսկացե՛ր, Մեյիք» (Բարխուդարեանց 3): Պուլին սիրալիր չէ կեղծ բարեպաշտների հանդեպ. նրանց մերկացնում է հումորի, հեգնանքի, կեղծ խոսքերի միջոցով: Նա ցույց է տալիս, որ շատ «կրոնավորներ» իրականում չեն ապրում իրենց քարոզած արժեքներով, հաճախ իրենց դիրքն օգտագործում են՝ շահույթ կամ իշխանություն ստանալու համար: Ներկայացնելով անկիրթ կրոնավորի Էությունը՝ Պուլու նպատակն է վերացնել այդպիսի կեղծ բարեպաշտներին. «-Ա տեր, թա որ Միլիքին խուտը-դիգերն էլ բերինք, ռաջիդ նիկցնինք, Էլլիայ իտի ըս կրդական: Նըհախ տեղան ժամուժը տրըցէն ուշուսնց մի՛ տալ, պըյապուռ պէյսարաթ անիլ, քըյանում իշեղ չի կայ. ոչ ճրագն ա մեղաւոր, ոչ տրացուն» (Բարխուդարեանց 76): Պուլին իր պատմությունները հիմնականում կառուցում է հակադարձության սկզբունքով՝ հարցին տալով անսպասելի պատասխան, պարզ հարցին՝ բարդ, կամ հակառակը: **Հակադարձության սկզբունքը Պըլը Պուլու պատմություններում ծառայում է որպես գեղարվեստական միջոց, որի օգնությամբ հեղինակը վեր է հանում հասարակական երևույթների հակասական կողմերը:** Այսպիսով, կատակային ձևի ներքո ներկայացվում է ավելի խոր սոցիալական ու հոգեբանական բովանդակություն: Ժողովրդին հատկապես գրավում է Պուլու գործնական փաստաբանությունը. «...Այն պատճառաւ, որ ժողովրդին հող պէտք է տաս, որով թե՛ քեզ կառավարէ: Այն պատճառաւ, որ ժողովուրդն համարե՛ա թէ լեզու չունի, որով չկարողացաւ պաշտպանել այն անկապտելի իրաւունքը, զոր յաւիտենական հրովարտակաւ իրեն տուած են Աստուած ու բնութիւնն: Այն պատճառաւ, Մեյիքն, որ ժողովրդեան լեզուն էր, չկարողացաւ յայտնել ձեզ այն մեծ օգտակարութիւնը, զոր կը պահանջեն ձեր և ժողովրդեան կենսական շահերն: Խանն իսկոյն հողերը ժողովրդեան կը տայ մշակելու յարգելով Պուլու գործնական փաստաբանութիւնը» (Բարխուդարեանց 11): Կեղծ ազգասիրությունը պառակտում է հասարակությունը, նվազեցնում ազգային միասնականությունը: Պուլու սուր քննադատությունից անմասն չեն մնում նաև «հայրենասերները», որոնք գործի փոխարեն ընտրում են խոսքը. «-Մակիչ, Մեյիքին կշտին աղուես ըմ տեսալ քեզ, խանին կշտին կատու, եսաուլի կշտի մոկնը, թորքի կշտի ըլլպաստրակ, կնկանդ կշտին ասլան, իլիկին մաջ դափլան: Դիւ կուրկու տանող ջղացի ման մեծ մեծ խօսող ազգասերներան ըս, գործով խօսող ազգասերներան չըս. տական, գըլխան թոխրիլ մի» (Բարխուդարեանց 105): Շատ հաճախ Պուլին իր խորամանակ մտածողությունը օգտագործում է անձնական սոցիալական խնդիրները լուծելու համար. «Պուլին Մեյիքից 35 թիւման դռամ փոխ առաւ: Զանի որ Մեյիքն դրամը կպահանջեր, Պուլին կը պատասխաներ. -Մեյիք, թա որ

գինիս Ղանլու Չաման խանին տանը մի գիշեր դռնադ դեռնաս, սաղ սալամաթ գեաս, թեսուն հեւգ թիւման փուլ էլ կը տամ քեզ, իրեք ձեռք էլ շոր» (Բարխուդարեանց 105):

Պըլը Պուղու կերպարի գրականագիտական քննությունը բացահայտում է բազմաչափ և բազմաշերտ գրական երևույթ, որը միաժամանակ ընդգրկում է զվարճանքի տարրերից մինչև խորքային փիլիսոփայական հարցադրումներ: Պուղին ներկայացվում է որպես համառ ու խելացի, բայց նաև հումորային, երբեմն գրեթե միամիտ կերպար: **Նրա թվացյալ միամտությունը հաճախ վերածվում է իրականության քննադատության յուրահատուկ գործիքի:**

Գրականագիտության մեջ այսպիսի կերպարը դիտարկվում է որպես տրագիկոմիկական (Մակարյան 148-149), որի հումորը և պարզունակությունը ծառայում են ավելի խորքային ուղերձների: Նրա պատմությունները պարունակում են մարդկային արժեքներ և մշտական փիլիսոփայական հարցադրումներ:

Գրականագիտական տեսանկյունից Պըլը Պուղին ներկայացնում է կյանք փոխակերպող գրական կերպարի օրինակ՝ միավորելով ժողովրդական իմաստությունը, հոգևոր ուսմունքը և գեղարվեստական ամբողջականությունը մեկ անբաժանելի միության մեջ: Նրա պատմությունները շարունակում են նյութ տալ թե՛ մտորելու, թե՛ ծիծաղելու համար, ինչը վկայում է դրանց խորքային բնույթի և գրական արժեքի մասին:

Անդրադառնալով Հակոբ Պարոնյանի ծիծաղի փիլիսոփայությանը՝ ակադեմիկոս Սերգեյ Սարինյանը գրում է. «Ափսոս, որ հետազոտված չեն ծիծաղի ձևերը հայ ժողովրդական մշակույթում, հանգամանք, որ անշուշտ հարուստ նյութ կտար Պարոնյանի երգիծանքի պոետիկայի ուսումնասիրությանը՝ նրա ծիծաղի փիլիսոփայական ակունքները տանելով դեպի հայոց էթնիկական արարողությունների, ծիսակատարությունների, դիցաբանական ու քրիստոնեական արխետիպերը» (Սարինյան 205):

Հարկ է նշել, որ Պըլը Պուղու կերպարի քննությունը մասնակիորեն լրացնում է այդ բացը:

Պըլը Պուղու զվարճախոսություններում ծիծաղը երբեք ինքնանպատակ չէ: Այն դառնում է սոցիալական քննադատության միջոց՝ բացահայտելով մարդկային թերությունները՝ ազահույություն, մեծամտություն, անարդարություն կամ տգիտություն: Հեղինակը հումորի միջոցով ընթերցողին մղում է ինքնաքննության: Այս առումով կերպարը ձեռք է բերում հասարակական բարոյախոսի դեր: **Պըլը Պուղու հումորը կառուցված է հակադրության վրա:**

Այսպիսով, հեղինակը ցույց է տալիս, որ հասարակական խնդիրների մասին հնարավոր է խոսել ոչ թե ուղիղ քննադատությամբ, այլ ծիծաղի միջոցով՝ ավելի ազդեցիկ կերպով փոխանցելով ասելիքը: **Կերպարի արժեքն այն է, որ Նրա զվարճախոսության մեջ միահյուսված են և՛ ժողովրդական իմաստությունը, և՛ քննադատական հայացքը:** Այդ պատճառով Պըլը Պուղին ընկալվում է և՛ կատակաբան, և՛ իրականությունը սուր տեսանկյունից ներկայացնող գրական կերպար:

Չնայած ժամանակաշրջանին՝ Պուղու կերպարը շարունակում է արդիական մնալ՝ մատնանշելով հրատապ խնդիրներ՝ սոցիալական անհավասարություն, կեղծիք, աղքատություն, խաբեություն: Նրա պատմությունները մշտապես ենթակա են դիտարկման և վերաարժևորման, քանի որ ընդգրկում են հավերժական մարդկային խնդրահարույց թեմաներ: Պըլը Պուղու կերպարով ընդգծվում է կյանքի նկատմամբ այնպիսի վերաբերմունք, որտեղ դժվարություններն ու հակասությունները հաղթահարվում են սրամտությամբ, ճկուն մտածողությամբ և ներքին ազատությամբ: Պուղին մարմնավորում է **մարդու ողբերգությունը**, որը ստիպված է ծիծաղելի երևալ՝ լուրջ ընդունվելու համար: Սա ստեղծում է հակադրամիասնություն. որքան շատ է նա զվարճացնում, այնքան ավելի դառն է նրա ներկայացրած իրականությունը. «Գեղարվեստական կերպարը, փաստորեն, քրոնոտոպային

ամբողջականությունն է, որը իր բոլոր դրսևորումներով և զարգացումներով պայմանավորում է ոչ միայն իր կայացումը, այլև ողջ ստեղծագործության ամբողջականությունը» (Գրականության տեսության արդի խնդիրներ 172):

Նրա կերպարի երկշերտությունը արտացոլում է հայ մարդու՝ դժվարին պայմաններում հումորի միջոցով գոյատևելու ռազմավարությունը: Պոռլու խոսքը հաճախ լեզվական խաղ է, որտեղ բառախաղերը թույլ են տալիս ասել այն, ինչն ուղղակի խոսքով արգելված է: Կերպարի երկշերտությունը դրսևորվում է նաև նրա լեզվամտածողության մեջ՝ ժողովրդական պարզունակության և փիլիսոփայական խորության սահմանագծին: Նա միաժամանակ և՛ սպառող է, և՛ ստեղծող, և՛ հպատակ է, և՛ ազատ քաղաքացի: Նրա կերպարի նորոպյը կարող է լինել այն, որ չունի հաստատուն «ես»: Պոռլուի այնպիսին է, ինչպիսին տվյալ պահին իրենից պահանջում է ճշմարտությունը բարձրաձայնելու անհրաժեշտությունը:

Եզրահանգումներ

1. «Պըլը Պոռլի» երկի գլխավոր կերպարի քննությունը ցույց է տալիս ներքին երկվության սկզբունքը, որը միաժամանակ ներկայանում է որպես կենցաղային միջավայրից ծնված զվարճախոս և խորքային սոցիալական ինքնագիտակցություն կրող անհատ: Այս երկշերտությունը պատահական գեղարվեստական հնարք չէ, այլ Բարխուդարյանցի աշխարհընկալման կառուցվածքային սկզբունքներից մեկը, որի միջոցով հեղինակը իրականության հակասական բնույթը վերածում է կերպարային մտածողության: Հետազոտության ընթացքում ակնհայտ է դառնում, որ կերպարի արտաքին վարքագծի և ներքին գաղափարական բովանդակության միջև ձևավորվում է մշտական լարվածություն, որն էլ պայմանավորում է նրա գրական կենսունակությունը:

2. Պըլը Պոռլու կերպարը հաջողված սինթեզն է ժողովրդական բանահյուսական զվարճախոսի և գրական հոգեբանական տիպարի: Նրա արտաքին՝ կենցաղային-հումորային շերտը ծառայում է որպես «գեղագիտական զտիչ», որն ընթերցողի համար մատչելի և ընկալելի է դարձնում երկի սուր քննադատական շունչը:

3. Ծիծաղը երկում հանդես է գալիս որպես հասարակական արատների մերկացման միջոց: Բարխուդարյանցին հաջողվել է սովորական կատակախոսին վերածել **ազգային տիպարի**, որի մեջ համադրված են հայկական կենսասիրությունն ու սոցիալական սուր միտքը: Այս կառուցվածքային առանձնահատկությունն է, որ «Պըլը Պոռլի» երկը դուրս է բերում լոկ ժամանակագրական նկարագրության շրջանակից՝ հաղորդելով նրան համամարդկային և արդիական հնչեղություն:

4. Երկն առանձնանում է կերպարաստեղծման ինքնատիպությամբ: Մակար Բարխուդարյանցին հաջողվել է ազգային միջավայրի շրջանակում ստեղծել կերպար, որի վարքագիծն ու մտածողությունը արտացոլում են ինչպես տվյալ ժամանակաշրջանի իրականությունը, այնպես էլ մարդու մշտական պայքարը հասարակական անհավասարությունների ու կենսական դժվարությունների դեմ:

5. Գլխավոր կերպարի միջոցով հեղինակն արտահայտել է ժողովրդական աշխարհայացքի կենսունակությունն ու հասարակական իրողությունների նկատմամբ քննադատական վերաբերմունքը՝ ստեղծելով ժամանակի սահմանները հաղթահարող կերպար:

6. Հետազոտության ընթացքում առանձնապես կարևոր է դառնում նաև այն փաստը, որ հեղինակը ժողովրդական մտածողությունը չի իդեալականացնում: Նա այն ներկայացնում է իր ներքին հակասություններով և կենսական ճկունությամբ: Հենց կերպարի այս բազմաշերտ կառուցվածքն է պայմանավորում երկի գեղարվեստական հարատևությունը, քանի որ այն ընթերցվում է ոչ միայն որպես իր ժամանակի սոցիալական պատում, այլև որպես մարդու և հասարակության հարաբերության շարունակական դրամա:

- ## WORKS CITED

- 172

THE TWO-LAYERED STRUCTURE OF THE MAIN CHARACTER IN MAKAR BARKHUDARYAN'S LITERARY WORK «PAUL THE FOOL»

SONA MUSAYELIAN

*National Academy of Sciences of the Republic of Armenia, M. Abeghyan Institute of Literature, Armenian Medieval and Modern Literature, Ph.D. Student
Armavir Province, the Republic of Armenia,
“Artimet Secondary School” CJSC, Teacher of Armenian Language and Literature,
Etchmiadzin, the Republic of Armenia*

The purpose of the article is to analyze the two-layered structure of Paul the Fool's figure. In the context of the study, the role of satire, considered as a means of creating an image and forming semantic accents, is of key importance.

The subject of discussion, which occupies a central place in the work, is the identification and analysis of the image of Paul the Fool, which has a complex and multi-layered structure, in the work of the same name by Makar Barkhudaryants.

The professional method of hermeneutics was used in the article.

The relevance of the topic is due to the fact that the image of Paul the Fool as a household satirical type represents human character traits: narcissism, a demonstrative assessment of social status, and the discrepancy between external and internal, which in one form or another are present in our days. From this point of view, image analysis makes it possible both to identify the features of the 19th century social environment and to observe their continuity and transformations in modern social relations.

The scientific novelty of the work lies in the comparative study of the artistic heritage of Makar Barkhudaryants, in particular, the work 'Paul the Fool', and the two-layered structure of the main character.

The material for the study was archival and printed materials.

The study showed that the inner contradiction of the main character is the prototype of a 'wise joker' who, in conditions of social injustice and moral decline, becomes the only one who tells the truth. In addition, the two-layered image of Paul the Fool is the main guarantee of the viability of the work.

Keywords: *Paul the Fool, character, two-layered, laughter, satire, Artsakh, internal and external contradictions.*

ДВУХСЛОЙНАЯ СТРУКТУРА ГЛАВНОГО ОБРАЗА В ПРОИЗВЕДЕНИИ МАКАРА БАРХУДАРЯНЦА «ПЫЛЫ ПУГИ»

СОНА МУСАЕЛЯН

*аспирант по специальности «Армянская средневековая и новая литература»,
Института литературы имени М. Абега
Национальной академии наук Республики Армения,
учитель армянского языка и литературы
ЗАО «Средняя школа Артимета»,
г. Эчмиадзин, Республика Армения*

Цель статьи - проанализировать двухслойную структуру образа Пылы Пуги. В контексте исследования ключевое значение имеет роль сатиры, рассматриваемой как средство создания образа и формирования смысловых акцентов.

Предметом исследования, занимающим центральное место в работе, является выявление и анализ образа Пылы Пуги, имеющего в одноименном произведении Макара Бархударьянца сложную и многослойную структуру.

В статье был использован специальный герменевтический метод.

Актуальность темы обусловлена тем, что образ Пылы Пуги как бытового сатирического типажа олицетворяет черты человеческого характера: нарциссизм, демонстративную презенацию социального статуса и несоответствие внешнего и внутреннего, которые в той или иной форме присутствуют и в наши дни. С этой точки зрения, анализ образа позволяет как выявить особенности социальной среды XIX века, так и проследить их продолжение и трансформации в современных социальных отношениях.

Научная новизна работы заключается в сопоставительном исследовании творческого наследия Макара Бархударьянца и, в частности, произведения «Пылы Пуги» и двухслойной структуры образа главного героя.

Материалом для исследования послужили архивные и печатные источники.

В результате исследования выявлено, что внутренняя противоречивость главного героя является прототипом «мудрого шута», который в условиях социальной несправедливости и морального упадка становится единственным голосом истины. Кроме того, двухслойный образ Пылы Пуги является главным залогом жизнеспособности произведения.

Ключевые слова: *Пылы Пуги, персонаж, двухслойность, смех, сатира, Арцах, внутренние и внешние противоречия.*